

VPÁD MAĎARSKEJ ČERVENEJ ARMÁDY DO RIMAVSKEJ DOLINY A REPRESÁLIE VOČI CIVILNÉMU OBYVATEĽSTVU

VIKTOR BRÁDŇANSKÝ

Je tomu už vyše 100 rokov od ťažkých povojnových dní, keď sa svet radoval z ukončenia takzvanej Veľkej vojny. Veľkej, pretože nikto z ľudstva si už nedokázal predstaviť väčšiu a zatiaľ čo sa národy spamätávali z vojnových útrap, Česi a Slováci sa dočkali svojho vytúženého spoločného štátu. Vznik novej spoločnej demokracie v srdci Európy však nebol ľahký a slobodu si museli Čechoslováci vybojovať. Pretože sa Maďarsko nemienilo vzdať „Horných Uhier“¹, bolo od prvého dňa vzniku republiky jasné, že bude dochádzať k možným stretom pri prevzatí moci novými správnymi orgánmi. Nikto vtedy netušil, že v roku 1919 vypukne vojnový konflikt, ktorý zasiahne značnú časť Slovenska. Boje o územie Slovenska vyvrcholili v júni 1919, počas ktorých boli zasiahnuté prevažne juh a východ Slovenska. Rozpútaniu tejto nevyhlásenej vojny predchádzala zmena politického režimu v Maďarsku, v ktorom sa vďaka prevratu dňa 21. marca 1919 dostala k moci komunistická strana na čele s Béloom Kúnom. Zo dňa na deň sa z Maďarskej kráľovskej armády stala Červená armáda, ktorej cieľom bolo prebojovať sa cez Slovensko k postupujúcej sovietskej Červenej armáde, čím by vytvorili jednotný bolševický front a začali celoeurópsku revolúciu.² Spomínanú príležitosť využilo v Maďarsku mnoho nacionalistov veriacich v možnú obnovu Uhorska a práve z toho dôvodu vstupovali s nadšením do novej armády. Na druhej strane proti nim stáli vojaci novosformovanej armády opierajúcej sa o legionárov vracajúcich sa zo zahraničných bojísk. V nerovnom boji sa tak ocitli Čechoslováci proti maďarskej Červenej armáde vedenej z veľkej časti skúsenými bývalými rakúsko-uhorskými dôstojníkmi. Tak začala vojna, naša prvá spoločná vojna, v ktorej Čechoslováci ukázali odhodlanie bojovať a umierať za svoj nový štát.

Nasledujúce riadky budú sledovať priebeh júnových udalostí v Rimavskej doline, ktorá predstavuje severnú časť dnešného okresu Rimavská Sobota.³ Na

---

1 Územie Slovenska.

2 Legionársky směr. Slovenský speciál. 2019, s. 27.

3 Historický región Malohont.

sledovanom území sa stretli československá IV. brigáda pod velením plk. Jána Votrubu s maďarskou 39. Červenou brigádou pod velením Tibora Sároi-Szabóa. Prebiehajúce boje boli náročné vzhľadom na členitý horský terén, ktorý museli obe armády pri svojom postupe zdolávať. Obdivuhodná bola celková mobilita bojujúcich armád, ktoré sa spoliehali predovšetkým na rýchly presun vojakov a konské povozy. Pri všetkých týchto faktoroch boli boje pohyblivé a obe bojujúce armády sa zameriavali predovšetkým na obsadenie výšin, čím si zaistili taktické postavenie. Do bojov v dolinách zasiahli aj improvizované pancierové vlaky, čo v danom okamihu dokázalo rozhodnúť o priebehu bitky. Práve železničná trať bola dôležitým dopravným spojením pre prepravu zásob a vojakov. Udalosti, ktoré zachycuje táto štúdia, sú opísané z dostupných zdrojov, predovšetkým pamätných kníh obcí, ktoré porovnávame s dostupnými publikovanými prameňmi a monografiami, zaberajúcimi sa danou problematikou, z viacerých časových období.

Bojové operácie v Rimavskej doline

Po spustení ofenzívy maďarskej Červenej armády v noci z 29. na 30. mája 1919⁴, začala IV. brigáda ustupovať z pôvodných pozícií na úseku Feled – Rimavské Janovce na sever, smerom do Rimavskej doliny. Velenie IV. brigády na čele s plk. Jánom Votrubom si bolo vedomé, že nie je možné udržať mesto Rimavská Sobota⁵, a preto rozhodlo o ústupe. Pôvodne sa československé jednotky stiahli na líniu Kraskovo – Rimavské Zalužany – Rimavica, kde sa preskupili. Práve v týchto miestach sa začína Rimavská dolina zužovať, čo predstavuje vhodné miesto na obranu pred postupujúcou presilou.

K prvému vážnemu stretu došlo pri obci Kociha, ktorá sa nachádza v polovici cesty medzi mestami Rimavská Sobota a Hnúšťa. Do obce prišli prvé maďarské jednotky v ranných hodinách dňa 1. júna 1919, pričom následne postupovali smerom na Rimavskú Baňu. Na ceste pred Rimavskými Zalužanmi spustila československá delostrelecká batéria paľbu a zahnila predvoj útočníkov späť na pôvodné pozície pri obci Hrachovo. V popoludňajších hodinách prišla do obce Kociha československá hliadka, ktorá pokračovala v prieskume okolia. Okolo 16:00 spustili maďarské vojská útok na Kocihu z viacerých strán, čím bola československá hliadka donútená k ústupu. Miestny kronikár na túto udalosť spomína: „Maďari išli do dediny zo všetkých strán a okolo kostola stojaci ľudia od strachu nevedeli, kam majú utekať. Keď som ja aj s mojou ženou utekal, žena držala aj 15-mesačnú dcéru v náručí. Guľky len tak hvižďali pred nami a za nami

---

4 Začiatok tzv. „Severnej výpravy“.

5 V meste Rimavská Sobota mala IV. brigáda veliteľstvo od 16. 5. 1919 do ústupu 30. 5. 1919. Následne sa veliteľstvo presťahovalo do Brezna, kde sídlilo až do skončenia bojov. Dostupné na www.valka.cz

a s klepotom vrážali sa do múru kostola.⁶ Boje v okolí Kocihy pokračovali až do nočných hodín, keď si víťazstvo pripísali Čechoslováci a vojaci maďarskej Červenej armády boli donútení k ústupu na pôvodné pozície.

Nasledujúci deň bojov pri Kocihe sa niesol v znamení delostreleckého súboja obidvoch bojujúcich armád.⁷ Miestne obyvateľstvo čakalo ukryté v pivniciach, zatiaľ čo nad ich hlavami lietali šrapnely. Ostreľovanie však bolo koordinované, a tak nedošlo k civilným stratám či poškodeniu niektorých budov v obci. V noci sa jednotky maďarskej armády preskupili a pripravovali na prekvapivý raňajší útok. Ten započal dňa 3. júna 1919. Čechoslováci však útok očakávali a ústup Maďarov využili k protiútok, ktorý však preniesol boje do centra samotnej obce.⁸ Vydarený protiútok zahnal maďarské vojsko k obci Čerenčany, čím sa podarilo obsadiť obec Hrachovo, v ktorej výhodná poloha kostolnej veže s rozhľadom až po Rimavskú Sobotu poslúžila ako delostrelecká pozorovateľňa.⁹ Nasledujúce dni sa niesli v znamení menších stretov prieskumných oddielov a bojov delostreleckých batérií. Rozhodujúcim faktorom na prerazenie obrany československého vojska bolo nasadenie maďarského improvizovaného pancierového vlaku¹⁰, ktorý v kombinácii s číselnou prevahou maďarskej pechoty pomohol preraziť obrannú líniu pri Rimavských Zalužanoch a donútiť obrancov ustúpiť na sever.¹¹ IV. brigádu oslabilo najmä odoslanie 3 praporov na front k Zvolenu čo znemožnilo ďalšiu obranu Rimavskej doliny na pôvodnej obrannej línii.¹²

6 Školská kronika ev. a. v. ľudovej školy v Kocihe. R. 1922, s. 80.

7 „Vpád maďarský boľševikov na Slovensko v roku 1919. Trnava 1935, s. 272.

8 Školská kronika ev. a. v. ľudovej školy v Kocihe. R. 1922, s. 81

9 O význame bojov pri Kocihe svedčí aj správa uverejnená v propagandistických novinách Vörös Újság zo dňa 9. júna 1919, kde sa písalo: „Česka a Slovenska tlačová kancelária hlási 3. júna. Nepriateľ od Lučenca a severne od Rimavskej Soboty nasadil do bojov nové a veľké zálohy. Tu prebiehajú roztrpčené boje, počas ktorých svoje pozície držíme. Odtadiaľ na východ je situácia vo veľkej miere bez zmien.“ Vörös Újság, roč. I., č. 47. s. 1.

10 Komisár Štefan Karikás vydával písomný rozkaz prednostovi stanice v Rimavskej Sobote, aby im poskytol jeden rušeň a dva vagóny. Práca trvala tri dni a na dva otvorené vagóny sa umiestňovali dvojité drevené steny, ktoré sa vyplňali pieskom. Na kraje vagónov sa do striední dávali ťažké guľomety a v jeho strede bolo delo, ktoré sa pripevnilo na otočný drevený kruh, aby sa dalo s ním presne mieriť. Informáciu poskytol autorovi Vladimír Gondáš zo spomienok maďarského spisovateľa Győryho Dezső. Ten zhrnul svoje spomienky na Severnú výpravu v autobiografickom románe *A nagy érettségi. Győry, Dezső: A nagy érettségi. Budapest 1960, 354 s.*

11 Počas bojov pri Rimavských Zalužanoch zostalo poškodených viacero domov. Československá obrana spoľiehala na dobré postavenie guľometných hniezd nad osadou príboj, z ktorých museli obranci po ťažkej delostreleckej paľbe a útoku improvizovaného pancierového vlaku ustúpiť. *Kronika obce Rimavské Zalužany*, s. 51–53.

12 Ježek, Zdeněk: *Boj o Slovensko v letech 1918–1919. Praha 1928, s. 117.*

V dňoch 7.–8. júna 1919 sa československé vojská sťahovali od Hnúšte k obci Hačava, v ktorej plánovali využiť členitý horský terén na zastavenie maďarského postupu. Do narýchlo vyhlbených pozícií medzi obcami Hačava a Rimavská Píla vkladali Čechoslováci veľké nádeje. Obranná línia sa zameriavala na pokrytie cesty a železnice smerom na Tisovec, pričom obrancovia zaujali vyvýšené pozície v smere na vrch Trstie. Tuhé boje prebiehali 9. júna celý deň a obyvatelia obce Hačava, ktorá sa nachádzala na území nikoho, boli nútení opustiť svoje obydlia a stiahnuť sa do pivníc na dolnom konci dediny smerom na vrch Ostrá. Bojová aktivita bola viazaná najmä v okolí železničnej trate, čo spôsobilo, že značná časť domov v okolí železničnej stanice bola poškodená.¹³ Obidve strany vložili do tohto boja všetky dostupné prostriedky. Rozhodujúcim faktorom bolo nasadenie improvizovaného pancierového vlaku Červenej armády, ktorý zasadil obrane rozhodujúci úder, po ktorom boli československé vojská donútené k ústupu. Zároveň Maďari útočili na vrch Trstie, ktorý mal rozhodujúce taktické postavenie v ďalšom pokračovaní bojov. Čechoslováci na jeho spätné získanie nasadili posledný záložný prápor IV. brigády, ktorý však na výšinu dorazil pozde a vojaci z diaľky sledovali prerazenie obrany svojich spolubojovníkov medzi Hačavou a Rimavskou Pílou.¹⁴ Keďže maďarská Červená armáda postupovala útokom vpred, československé vojsko muselo opustiť mesto Tisovec a stiahnuť sa na horské sedlo Zbojská, kde vybudovalo novú pevnú obranu.¹⁵ Náročnosť tohto ústupu sa nám dochovala v spomienke miestneho roľníka z Rimavskej Píly „Česi ustupovali od Rimavskej Soboty k severu pred maďarskou přesilou v malých skupinách zastavujúc se na krytých místech jen v mělkých na rýchlo vyhloubených krytech, aby zastavili vždy na chvíli maďarský postup a kryli ústup svých druhů k Hradové. Tam kdesi nahoře byl jeden z chlapců těžce raněn. Dva jeho druzi nesli jej nechudným terémem zastavujúc se jen aby při oddechu vypálili nekolik ran proti stihatelům. Dech jim dochádzel, když dověkli se do prostřed luk na stráni. Salva Maďarů ozývala se blíž a blíž. Nebylo vyváznutí pro zdravé ale vyčerpané samaritány. Těžce raněný pochopiv situaci, uprosil své druzhy, aby ho nechali umřít v klidu a sami aby se zachránili – budeli možno.“¹⁶

---

13 Pamätná kniha obce Hačava, s. 42.

14 Sila útočiacej 39. červenej brigády v smere na Tisovec pozostávala z piatich práporov pechoty, dvoch práporov delostrelectva a improvizovaného pancierového vlaku. Ježek, Z.: *Boj o Slovensko v letech 1918–1919*, s. 117.

15 Počas bojov zaznamenali obidve bojujúce strany straty. Presný počet ranených nám nie je známy, avšak z dostupných prameňov vieme, že v obci Hačava padli dvaja maďarskí vojaci, ktorí sú pochovaní na miestnom cintoríne. Na československej strane padol Jozef Kocsis, príslušník 67. pešieho pluku, ktorý padol pri ústupových bojoch v okolí Tisovca. *Vojenský historický ústav, fond Vojenské hroby a cintoríny na území Slovenska z obdobia I. svetovej vojny*, kart. 53.

16 *Vojenský kalendár na rok 1936*, s. 97.

Po obsadení mesta Tisovec sa maďarský postup zastavil a IV. brigáda využila tento čas na preskupenie svojich síl. Menšie stretý oboch armád nastávali v okolitých horách a pri stanici Tisovec – Bánovo. Zmena situácie nastala až 15. júna 1919, keď veliteľ brigády plk. Ján Votruba začal nový útok, ktorý mal znovu získať Tisovec. Príprava novej operácie počítala s koordinovaným postupom štyroch útočných skupín podporovaných improvizovaným pancierovým vlakom, ktorý sa podarilo v predchádzajúcich dňoch postaviť vďaka odhodlaniu tisovských železničiarov.¹⁷ Ten bol vyzbrojený predovšetkým guľometmi a 12. júna 1919 umiestnili na delový vozeň jedno horské delo z 2. batérie.¹⁸ Útok IV. brigády sa delil na štyri skupiny: 1. skupina kpt. Vybírala mala postupovať na čiaru Šoltýska – Utekáč, 15. júna obsadiť Kokavu nad Rimavicou a uzavrieť hradskú pri Zlatne v smere na Lučenec, pričom by silnými hliadkami a guľometmi zastavila ustupujúce maďarské jednotky od Tisovca. 2. skupina pplk. Černého (jadro brigády), ako hlavný útočný prúd pod ochranou delostrelectva a improvizovaného pancierového vlaku, bude viesť hlavný útok v smere Pohronská Polhora – Tisovec. 3. skupina kpt. Schneidera postúpi po výšinách južne od Furmanského potoka na výšiny západne od Tisovca, zasiahne do bojov o mesto a obsadí vrch Poľana. 4. skupina por. Souhradu sa zmocní výšiny Čremoš a v ďalšom priebehu obsadí Trstie.¹⁹ Ešte v noci zo 14. na 15. júna 1919 sa podporučík K. Vosátka s 24 dobrovoľníkmi a dvomi guľometmi v sprievode Tisovčana Ludevíta Krajčího priblížil k železničnej stanici, nad ktorou zaujal vhodné palebné postavenie. Samotný útok na Tisovec bol naplánovaný na desiatu hodinu, avšak útočiaci Čechoslováci netušili, že časť 39. červenej brigády má byť prevelená na rumunský front. Ráno, dňa 15. júna 1919 o 7:00, uvidel Vosátkov predvoj nástup maďarských vojakov, ktorí sa pripravovali na odchod. Túto situáciu využili a spustili paľbu z guľometov na nastúpených vojakov.²⁰ Maďarské jednotky zachvátila panika a vojaci sa rozutekali po celom meste. Podporučík Vosátka si pri tomto odvážnom útoku nevyšimol maďarský prápor, ktorý bol na Muránskej ulici, a tak sa strhla ťažká bitka, počas ktorej hrozilo skupine obklúčenie. Tá sa musela pred maďarskou presilou stiahnuť do údolia potoka Slávča. Počas tohto boja bol ťažko ranený samotný podporučík Vosátka, ktorého zachránil spomínaný Tisovčan Ludevít Krajčí.²¹ Na šťastie útočníkov však dorazili na svoje pozície skupiny poručíka Sourada a kapitána

17 Votruba, Ján: Boje o Tisovec. In: Vpád maďarských boľševikov na Slovensko v roku 1919. Trnava 1935, s. 170; Kronika mesta Tisovec. Nečíslované.

18 Kavna, Karel: Dějiny dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti. Praha 1937, s. 720.

19 Votruba, J.: Boje o Tisovec, s. 170.

20 Tamže, s. 170

21 Kavna, K.: Dějiny dělostřeleckého pluku, s. 720.

Schneidera. K Tisovcu dorazil aj predvoj kapitána Kherna a svoje pozície zaujalo aj jadro brigády. Začal sa tuhý celodenný boj, do ktorého československý improvizovaný pancierový vlak pre poruchu na trati nezasiahol. O 16:00 sa podarilo maďarské jednotky zahnať k obci Rimavská Píla. O 20:00 po odstránení poruchy zasiahol do bojov pancierový vlak, ktorý vytlačil maďarské jednotky z obce, tie však po nočnom protiútoky získali Rimavskú Pílu späť. Na prekvapenie veliteľa brigády nezasiahol do bojov pravý útočiaci prúd, ktorý tvorila skupina kapitána Schneidera.²² Postup jeho skupiny cez Poľanu a Klenovec sa však ukázal ako výborný taktický ťah, vďaka ktorému sa nasledujúci deň podarilo dostať nepriateľa do obkľúčenia. Maďarom zostávala jediná ústupová cesta z Hačavy na Polom a ťažkým horským terénom smerom na juh.²³

Dňa 15. júna obsadili jednotky IV. brigády a veliteľ plk. Ján Votruba upravil rozloženie svojich síl: na úsek Rim. Kokava – skupina kpt. Vybírala, úsek Rimavská Baňa – skupina pplk. Černého a úsek Kraskovo – skupina kpt. Kherna.²⁴ Vďaka prieskumu a informáciám od miestnych občanov sa podarilo zistiť, že v obci Likier je koncentrovaná značná časť maďarských jednotiek. Československé jednotky sa rozhodli pre obkľúčenie maďarských jednotiek a zvolili taktiku obchvatu cez vrch Sinec. V dôsledku zrady neznámeho občana sa však Maďarom podarilo z tohto obkľúčenia utiecť. Aj cez ústup bolševikov to bol pre jednotky IV. brigády úspešný obchvat, počas ktorého zajali vyše 40 príslušníkov maďarskej Červenej armády a získali bohatú materiálnu korisť.²⁵ Dňa 17. júna 1919 sa po bojoch medzi obcami Likier a Rimavské Brezovo podarilo Čechoslovákovi postúpiť až k Rimavským Zalužanom na pôvodnú obrannú líniu, ktorú držali počas bojov o Kocihu. Dňa 18. júna prebiehali tvrdé boje v lokalite Rimavská Baňa – Rimavské Zalužany – Príboj, do ktorých zasiahli pancierové vlaky na oboch stranách. Maďarské jednotky sa celý deň pokúšali o prerazenie obrany viacerými obchvatmi a sčasti sa podarilo zatlačiť obrancov na sever k obci Rimavské Brezovo.²⁶ Zároveň zožali úspech aj pri obci Rimavica, kde na oslabenú posádku Čechoslovákov postupoval zosilnený útočný prápor 39. červenej brigády v sile 600 mužov a 14 guľometov. Tento úspech bol iba dočasný a na druhý deň pripravili československé jednotky protiútok, v ktorom sa vyznamenal 6. prápor domobrany. Ten uzavrel maďarským

---

22 Kronika mesta Tisovec. Nečíslované. Pozri tiež Votruba, Ján: Boje o Tisovec. In: Dostoynické listy 14, 1934, č. 25, s. 5.

23 Pamätná kniha obce Likier, s. 75.

24 Skupina pplk. Černého ktorá mala operačné pásmo v doline, mala k dispozícii podporu improvizovaného pancierového vlaku. Votruba, J.: Boje o Tisovec, s. 172.

25 Pamätná kniha obce Likier, s. 75.

26 Kronika obce Rimavica, s. 26; Kronika obce Rimavské Zalužany, s. 54.

jednotkám ústupovú cestu a spôsobil značné straty.²⁷ IV. brigáda postupovala bojom smerom na Rimavskú Sobotu. V tom istom čase prebiehal aj druhý neúspešný útok na Levice, a tak sa veliteľ armádneho úseku generál Mittelhauser rozhodol stiahnuť všetky dostupné jednotky na tento úsek frontu. IV. brigáda v rámci tohto rozhodnutia prišla o svoje jadro a velenie sa rozhodlo stiahnuť na výhodnejšie pozície. Toto rozhodnutie znemožnilo ďalší postup na Rimavskú Sobotu a v dňoch 19.–20. júna 1919 prebiehal ústup na sever, pričom brigáda zaujala nové obranné postavenia poniže Tisovca pri obci Rimavská Píla a zároveň kládla dôraz na opevnenie dôležitej výšiny Trstie. Zároveň sa stiahla aj skupina brániaca Kokavu nad Rimavicou smerom na Brezno, aby kryla tylo Tisovcu. Z Drábska bol odoslaný oddiel, ktorý sa zakopal severne od Klenovca, čím upevnil jednotnú obrannú líniu IV. brigády.²⁸ Boje neustávali a Maďari po opätovnom obsadení pozícií plánovali zaútočiť na Tisovec cez výšinu Trstie. Boje prebiehali celý deň 22. júna 1919 a Čechoslováci boli nútení výšinu opustiť. Nasledujúci deň však podnikli protiútok a výšinu dobyli späť.²⁹ Počas bojov o Tisovec sa vyznamenali dobrovoľníci z radov občanov Tisovca a okolitých obcí, ktorí vytvorili čatu začlenenú do stavov IV. brigády. Aktívne sa zapojili do boja a ako znalci okolia vykonávali predovšetkým vyzvednú službu. Husársky sa kúsok im podaril po strate vrchu Trstie, kedy traja mladí dobrovoľníci s veliteľom Milanom Daxnerom narazili na guľometné hniezdo, ktoré prekvapivým útokom zneškodnili, pričom zajali obsluhu guľometu a zároveň získali aj samotnú zbraň, ktorú doniesli do Tisovca.³⁰ Bojovú aktivitu v okolí Tisovca z posledných bojových dní zachytili aj v Slovenskom denníku: „Južne od Tisovca bol nepriateľ po prudkých útokoch, ktoré trvali celý deň, odrazený v neporiadku na juh skvelým protiútokom našich vojsk. Dva guľometry zostali v našich rukách.“³¹ Po opätovnom získaní výšiny Trstie si IV. brigáda udržala svoje pozície až do 24. júna 1919, keď sa bojové operácie skončili a maďarská Červená armáda sa postupne stiahla z Rimavskej doliny. (Obr. 1)

Posledné maďarské jednotky opustili mesto Rimavská Sobotu 5. júla 1919. Odovzdávanie mesta prebehlo za predpísaného vojenského ceremoniálu medzi styčnými dôstojníkmi Československej armády a maďarskej Červenej armády.³²

27 Kronika obce Rimavica, s. 26. Kuthan, Pavel J.: V ťžkých dobách. Boje na Slovensku 1918–1919. Praha 2010, s. 124.

28 Votruba, J.: Boje o Tisovec, s. 172.

29 Kuthan, P. J.: V ťžkých dobách, s. 124.

30 Gleiman, Ján: Kalvária gemerskej slovače. Slovenská liga na Slovensku. 1928, s. 97–98.

31 Slovenský denník, roč. II, č. 133. s. 1.

32 Bolfík, Július: Z dejín robotníckeho hnutia v Gemeri. Bratislava 1971, s. 88; Krasko, Ján: Obete pri obrane Slovenska. Bratislava 1929, s. 33.

Represálie na obsadenom území

Vojna neznamená iba utrpenie vojakov, ale dotýka sa aj civilného obyvateľstva. V období, keď mnohé rodiny oplakávali svojich otcov a synov, prišla do regiónu nová vojna. Tá sa už neodohrávala vo vzdialenej Haliči, Taliansku či Srbsku, ale v obciach zničených hospodárskou krízou svetovej vojny a zasiahla do života všetkých obyvateľov, ktorí sa stali obeťami propagandy a mnohých represálií. Keď v januári 1919 pochodovali legionári z 32. pluku Rimavskou dolinou, stretávali sa so zmiešanými pocitmi obyvateľstva, ktoré reagovalo na nové zmeny v štátnom usporiadaní. Kým severná časť Rimavskej doliny s centrami Tisovec, Hnúšťa, Klenovec sa vyrovnala so starou garnitúrou a nastolenie novej vládnej moci prijali mnohí s nadšením, predstavenstvo mesta Rimavská Sobota rázne protestovalo proti začleneniu do nového štátneho útvaru. Podobne to bolo vo viacerých obciach, kde sa našli obyvatelia z oboch táborov. Tieto spory vyvrcholili práve počas bolševického vpádu, keď sa miestni pridávali ku Československej armáde alebo k maďarskej Červenej armáde. Mnohí najmä politicky aktívni občania pred postupujúcou maďarskou armádou opustili svoje domovy a ustupovali spolu s Čechoslovákmi na sever. „Po príchode maďarskej ČA do miest a dedín na Slovensku, závisel ďalší vývoj udalostí predovšetkým od toho, ako chápali severnú ofenzívu na Slovensko vojenský velitelia alebo politickí komisári maďarskej ČA v jednotlivých regiónoch.“³³ Nikto nevedel, ako bude vyzerat nová bolševická okupácia, a tak ľudia so strachom očakávali príchod vojakov do obcí. Počas bolševickej okupácie stačilo aj malé podozrenie a orgány sa postarali o zatknutie podozrivých osôb, vojenský dozor či v najhoršom prípade samotnú popravu. Obavy sa potvrdili hneď v 1. júna 1919 po tom, čo sa podarilo maďarskej Červenej armáde postúpiť k obci Kociha. Práve v tento deň z nezistených príčin zastrelili v obci Vrbovce troch miestnych občanov, a to Ondreja Antala, Michala Kostolániho a cestára Štefana Balážika.³⁴ Nepochopiteľné prenasledovanie pokračovalo aj druhý deň, keď prišli bolševici do Zmeškalovej pustiny pri Hrachove, kde zatkli ovčiara Jozefa Andrášika. Toho pravdepodobne obvinili z výzvednej služby kvôli vojenským neúspechom pri Kocihe. Dňa 3. júna 1919 sa bolševici opätovne vrátili do Zmeškalovej pustiny, kde zatkli Annu Stašákovú a spoločne s Jozefom Andrášikom ich zastrelili na mestskom cintoríne v Rimavskej Sobote.³⁵ Tieto správy sa rýchlo rozniesli do okolia, čo spôsobilo paniku v radoch obyvateľstva. Stačilo najmenšie podozrenie a bez akéhokoľvek súdu čakala smrť. Takýmto spôsobom bol zastrelený dňa 15. júna 1919 Štefan Kováčik, ktorý pásol ovce nad obcou Príboj.

---

33 Mičianik, Pavel: Vznik Česko-slovenskej republiky a vpád maďarskej Červenej armády v Hornom Novohrade 1918–1919. In: Zborník zo stretnutia priateľov regionálnej histórie 2016, s. 142.

34 Gemer-Malohont 1920, roč. II, č. 2, s. 2.

35 Krasko, J.: Obete pri obrane Slovenska, s. 57; Pamätná kniha obce Hrachovo, s. 11–12.

Boľševici si mysleli, že vyšiel nad obec, aby prezistil presun jednotiek, a tak po ňom začali strieľať.³⁶ K bežným praktikám patrilo najmä rabovanie, ku ktorému dochádzalo v každej obsadenej obci, ako nám dokazujú viaceré záznamy: „Jednoducho nariadili zajtra nám treba 100 l. mlieka, 20 kg. masti, 30 kg. slaniny, sto vajec, 20 párov kureniec, pár volov a to všetko museli občania nazhánať ak len nechceli svoje životy vystaviť nebezpečeniu.“³⁷ V mnohých prípadoch platili boľševici za vynútené zásoby takzvanými bielymi peniazmi. Ľuďom však boli tieto jednostranné bankovky podozrivé, pretože vojaci boli ochotní za malý tovar utrátiť aj väčšie sumy. Tieto obavy sa potvrdili po skončení vojny, keď vysvitlo, že biele peniaze sú bezcenné papiere. Aby si zaistili boľševici moc, po príchode do obcí a miest zriaďovali direktória, do ktorých nasadili svojich ľudí. S armádou zároveň prichádzali aj politickí komisári. Ich cieľom bolo vykonávať propagačnú a agitačnú činnosť. Zamerali sa predovšetkým na zamestnancov podnikov, v ktorých mali najväčšiu podporu. Mnohokrát nechali vyhlasovať bubenikom po obciach oznamy: „Česká imperialistická okupácia skončila, vďaka Červenej armáde sa uskutočnila túžba všetkých skutočných proletariátov – mohli ste sa pripojiť k svojim – k bratom. K maďarskej sovietskej republike.“³⁸ S touto rétorikou prichádzali do obcí aj mnohí vojaci, o čom nám svedčí prípad z obce Kociha. (Obr. 2)

Predstavenstvo direktória v spolupráci s politickými komisármi často opakovalo výzvy na vstup do Červenej armády či na spravodlivosť boja proti imperializmu. Slová, ktoré zneli, sa nestotožňovali s činmi, ktoré Červená armáda vykonávala na obsadenom území.

Pobyt okupantov znamenal aj poškodenie viacerých cenných budov a dôležitých historických materiálov. Tento prípad sa stal v meste Hnúšťa, kde si zriadila maďarská Červená armáda svoje veliteľstvo v budove kaštieľa patriaceho Kubínyi-ovskej rodine. Mnohé cenné dokumenty z rodinného archívu boli počas pobytu boľševikov spálené a nenávratne zničené.³⁹ Podobne na tom bola aj budova miestnej školy, v ktorej sa ubytovali vojaci. Tá bola zničená, pričom boli poškodené dvere, okná a spálené všetky archívne dokumenty. K najväčšiemu rabovaniu došlo v obci Rimavská Píla v dňoch 12.–13. júna 1919. Samotná obec sa mnohokrát ocitla v epicentre bojov a miesto posledného odpočinku v nej našli aj dvaja československí vojaci.⁴⁰ Počas spomínaných dní bolo v obci vylúpených niekoľko domov, pričom

36 Gemer-Malohont 1920, roč. II, č. 2, s. 2; Kronika obce Rimavské Zalužany, s. 55.

37 Pamätná kniha obce Čerenčany, s. 25.

38 Kronika mesta Tisovec; Bolfík, J.: Z dejín robotníckeho hnutia v Gemeri, s. 79.

39 Pamätná kniha obce Hnúšťa, s. 23.

40 V Rimavskej Píle sú pochovaní Jozef Kováč a František Klímek. Ich hroby sa do dnešnej doby nezachovali. Vojenský historický ústav, fond Vojenské hroby a cintoríny na území Slovenska z obdobia 1. svetovej vojny, kart. 53.

vojaci strašili obyvateľov strelbou do okeníc a hádzaním granátov do dvorov.⁴¹ Počas rabovania došlo k poprave troch miestnych obyvateľov, a to Samuela Baláža, Ondreja Čombora a Jána Vinclava-Machiniaka, z ktorých najmladší mal 15 rokov. Príčinou malo byť, že u jedného z nich našli starý revolver.⁴²

V dňoch, keď sa občania Rimavskej Píly stali obeťami vojny a okupantov došlo v Tisovci k poprave rímskokatolíckeho farára Jána Šarlóša z Muráňa. Tento prípad vyvolal obrovskú vlnu nevôle k okupantom, ako aj zásah velenia 39. červenej brigády proti jednotke „Gemerského červeného práporu“, ktorý označovala československá historiografia a miestni kronikári ako „*Gömöri magyar terror csapat*“.⁴³ Jednotka bola zložená zo zapálených uhorských nacionalistov pochádzajúcich z regiónu Gemer-Malohont pod velením rimavskosobotského profesora Szigetyho. Práve tejto jednotke je priradovaná väčšina vražd a poprav vykonaných na území Gemersko-malohontskej župy. Radí sa k nim aj poprava spomínaného Jána Šarlóša. Toho zatkli v Muráni dňa 12. júna 1919 a priviedli do Tisovca, kde nasledujúci deň zasadal v obecnom dome rýchly súd, ktorého sa mal zúčastniť aj politický komisár 39. červenej brigády Fridrich Karikas. Ten mal predchádzajúci deň prednášať na závodnej schôdzi v Tisovci.⁴⁴ Dodnes sa presne nevie, ako súd prebehol a z čoho bol Šarlóš obvinený. Po vojne sa viedlo vyšetrowanie a údajným predmetom obvinenia malo byť nabádanie miestnych obyvateľov k vstupu do Československého vojska a zapojenia sa do bojov proti maďarskej Červenej armáde. Toto tvrdenie malo byť vyvodené na základe výpovedí siedmich zajatých vojakov z 25. československého pluku, pochádzajúcich z obce Muránska Lehota.⁴⁵ Je možné, že vojaci vypovedali pod nátlakom, aby si zachránili život, a tak si bolševici vynútili priznanie. Po rýchlom súde odviekli Jána Šarlóša na evanjelický cintorín v Tisovci, kde bol postavený pred prázdny hrob a zastrelený vojakmi pod velením grófa Pataky, ktorý padol v boji tri dni nato počas útoku IV. brigády na Tisovec.⁴⁶

Po ústupe Československých vojsk späť k Tisovcu nastalo opätovné prenasledovanie obyvateľstva. Ku krutému činu došlo v obci Klenovec, ktorý 19. júna 1919 bolševici opätovne obsadili. Od neznámeho miestneho občana sa dozvedeli o aktivite miestnych obyvateľov, ktorí pred pár dňami našli ukrytého maďarského

---

41 Spomína Zuzana Brádnianská. Rodinný archív autora.

42 Po vojne sa spisoval zoznam vojnových poškodených, na základe ktorého bolo v obci Rimavská Píla poškodených až 33 rodín. ŠA Rimavská Sobota, fond ONÚ Tisovec, administratívne spisy, sign. č. 344/1937, kart. 58, č. sp. 3602.

43 Gemerskí maďarskí teroristi. Bolfík, J.: Z dejín robotníckeho hnutia v Gemeri, s. 76. Pamätná kniha obce Klenovec, s. 14.

44 Bolfík, J.: Z dejín robotníckeho hnutia v Gemeri, s. 76.

45 Krasko, J.: Obete pri obrane Slovenska, s. 50.

46 Dělnická rovnost IV, č. 191, s. 1.

vojaka. Ten patril k 12-člennej hliadke husárov, ktorá dorazila dňa 9. júna 1919 do Klenovca a pokračovala v prieskume smerom na Ráztočné, kde sa dostala pod paľbu Čechoslovákov. Pri ústupe sa jeden člen jednotky stratil a ukryl do obilia v lokalite „Studená voda“ kde ho miestni našli a odovzdali československým vojacom.⁴⁷ Potom, čo vojaka zajali, odovzdali ho československým vojacom, ktorí ho podľa historika Júliusa Bolfíka mali zastreliť.⁴⁸ K tomuto činu však neexistujú žiadne dôkazy. Pravdou však je, že potom čo bolševici dorazili do obce Klenovec, vyhlásili pátranie po Pavlovi Dovalovi, ktorý mal zajať spomínaného maďarského vojaka.⁴⁹ Ten pred príchodom bolševikov ušiel do hôr a tak v jeho dome našli jeho otca Mateja. Vyšetrovaním sa dozvedeli že do udalostí bol zapletený aj Pavel Struhár, ktorý tiež stihol utiecť do okolitých hôr a tak zajali jeho nemocného syna. Z neznámych príčin zajali aj roľníka Jána Brndiara a všetkých troch predviedli na obecný úrad. Na druhý deň 20. júna 1919 povedali richtárovi obce, že ich prevezú do Rimavskej Soboty, kam však nedošli a v lokalite Skalica medzi Klenovcom a Hnúšťou zazneli výstrely. Všetkých troch našli Klenovčania zabitých v podvečer toho dňa. Bolševici pri návrate do Hnúšte pokračovali v zabíjaní a v Maši pri Hnúšti z neznámych príčin zastrelili 17 ročného pracovníka továrne Michala Miriloviča.⁵⁰ Týmto krvavým dňom sa zakončili represálie voči civilnému obyvateľstvu, ktoré zanechali v rodinách pozostalých krvavé rany.

Dnes si už ťažko môžeme predstaviť, aké útrapy prežívali obyvatelia Slovenska a Rimavskej doliny v júni 1919. Celý život sa na jeden mesiac zastavil. Vlaková doprava bola prerušená, obyvateľstvo, ktoré sa prevažne živilo roľníckym spôsobom života, nemohlo pokračovať v prácach na svojich majetkoch, čo predznamenovalo ťažkú hospodársku situáciu na nasledujúce mesiace. Do toho všetkého sa pripísali škody spôsobené bojovou aktivitou a represáliami, či už išlo o poškodenie majetku alebo rabovanie a vraždenie. S tým všetkým sa museli občania dlho vyrovnávať. Po odchode maďarskej Červenej armády sa dočkali vytúženej slobody. Rany však zostali, ako aj jednotlivé hroby vojakov roztrúsené po obciach a mestách. Krutosť doby vystihuje odsek z článku Napomenutie, ktorý píše o vojakoch pochovaných v bezmenných hrobách na obecných či mestských cintorínoch: „Leží tu chlapci – italsí legionári, ktorým nebylo dopřáno ani obejmout tam doma, v Čechách své drahé. Z Budějovic šli přímo sem, aby se nikdy nevrátili. Leží zde chlapci, odrostlí sotva škole, kteří táhli do boje, prvního „našeho“ boje a vedle nich jiní, jimž na všech bojištích za pět let prokvetly vlasy šedinami. Smrt se jim vyhnula v bubnových palbách na Stochodě i Doberu

47 Bolfík, J.: Z dějin robotnického hnutí v Gemeri, s. 71.

48 Bolfík, J.: Z dějin robotnického hnutí v Gemeri, s. 88.

49 Pamätná kniha obce Klenovec, s. 16.

50 Gemer-Malohont, s. 2.

a zde nějaký náhodný výstřel zkosil je zatím, co tam daleko v Praze tančily krojové družiny v idyle míru.⁵¹

Koľko vojakov padlo v Rimavskej doline, to nám dodnes nie je známe. Postupným bádáním však prichádzame na mená jednotlivých, najmä československých vojakov, ktorých presný počet však nikdy nebude určený. Dôvodom je hlavne intenzita bojov v ťažkom teréne, pri ktorej zostali mnohé obeť bojov dodnes neobjavené a sú vedené ako nezvestní vojaci. Bolševický vpád zostal v kolektívnej pamäti najmä počas Prvej Československej republiky, keď sa každoročne pripomínal a konali sa spomienkové akcie na miestach tragédií a najväčších bojov. Centrom pripomienkových ceremónií v Rimavskej doline sa stalo mesto Tisovec. Zmena nastala až po roku 1948, keď sa chopili moci v Československu komunisti a začala cenzúra a prepisovanie dejín. Mnoho hrobových miest a pomníkov bolo zničených a namiesto padlých československých vojakov a legionárov sa začali oslavovať vojaci a dobrovoľníci maďarskej Červenej armády, ktorí bojovali za proletariát v roku 1919. Dnes už nežije nikto, kto by si toto obdobie pamätal, a tak sa zabudlo aj na vojnové hroby a pamätníky, ktoré strácajú záujem verejnosti a zanikajú. Zostáva však na mladej generácii a učiteľoch v školách, aby túto dôležitú kapitolu našich dejín opäť oživilí a pripomenuli statočnosť a hrdinstvo našich predkov v boji za slobodu.

---

51 Vojenský kalendár na rok 1936, s. 98.

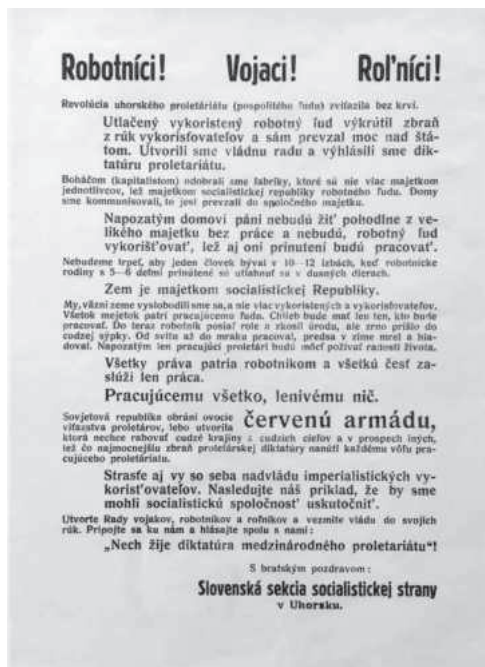

The Invasion of the Hungarian Red Army into the Rimava Valley and Reprisals against the Civilian Population

The battles for Slovakia in 1919 are today a forgotten chapter of history. While legionary traditions and stories continue to live in the Czech Republic thanks to the efforts of the Czechoslovak Legionary Association, they remain only in the memory of several amateur and professional historians or war history enthusiasts in Slovakia. It is rather alarming that this topic does not fit in the school curriculum; therefore, it is of little surprise that the young generation is not informed about these events and actually has no clue what happened in their homeland. The study provides an interesting perspective on the events of June 1919 with a regional orientation. The basic information is drawn from historical published sources – books and local chronicles – that often offer the view of ordinary citizens. The articles published during the First Czechoslovak Republic are all the more interesting, as they refer to the fraternal cohesiveness of Czechs and Slovaks who experienced this forgotten episode of their joint history. The fights in the Rimava Valley indicated the future fate of the local inhabitants provided that the Hungarian Red Army broke through the defence near Tisovec, as well as in the remaining part of Slovakia, and occupied it. Persecutions, victimisation, and murdering the conscious Czechoslovaks exemplify a lesson to be learned from the history and to refuse totalitarian regimes.

Obr. 1: Obnovené hroby československých vojakov padlých pri Tisovci v júni 1919 (archív autora). Obnovu vojnových hrobov zrealizovalo OZ Gemerské grúne s podporou Banskobystrického kraja, Ministerstva obrany Českej republiky a Nadácie Milana Rastislava Štefánika. V Tisovci na mestskom cintoríne je v jednotlivých hrobch pochovaných 13 vojakov, z toho 7 padlých v Prvej svetovej vojne a 6 československých vojakov, padlých v bojoch o Tisovec počas bolševického vpádu. Súčasťou pamätného miesta je aj masový hrob, na ktorom je umiestnená pamätná tabuľa pripomínajúca všetkých známych padlých československých vojakov v okolí Tisovca.

Obr. 2: Propagačný plagát maďarskej Červenej armády (archív autora).